

נושא בקוק

קליטת עולי אתיופיה בהיבט לשוני, חברתי וחינוכי

במעלה הדרך לשיפור הנחלת הלשון העברית לעולי אתיופיה

שרה רובינשטיין

התמורות בהוראת עברית לעולי אתיופיה היו מסע פדגוגי של ניסוי, חיפוש ויצירה. המסע המאתגר הניב תוכניות לימוד משופרות, חומרי הוראה שעודכנו, כלי מדידה והערכה ודרכי הוראה שהותאמו שוב ושוב לאוכלוסייה הייחודית ולצרכיה. התובנה העיקרית שהגענו אליה היא שיש להמשיך בהוראה מעבר לאולפן הראשוני, גם כאשר העולים נמצאים במגורי הקבע.

א. מסע העולים מגלות אתיופיה

עד 1977 חיו בארץ כמאה יהודים שמוצאם מאתיופיה; רובם הובאו מארץ זו בהיותם נערים כדי להשתלם במקצוע החקלאות המודרנית וללמוד את השפה העברית, במטרה שישבו לאתיופיה ויכינו את אחיהם ואחיותיהם לעלייה המונית. אולם המיזם נכשל. החל משנת 1977 עלו אלפי יהודים מגלות אתיופיה בגלים אחדים – 'מבצע משה', 'מבצע מלכת שבא' (הבאת 500 מבין הנותרים במדבר סודאן לאחר הפסקת מבצע משה בעקבות הדלפה לעיתונות הזרה על המבצע), מבצע שלמה, עליית יהודי קווארה, עליית הפלאשמורה. רוחב היריעה של עלייה רבת רזים זו הולך ומתברר כמארג קליטה סבוך ומרובה צרכים ומשימות (שמר, 2006).

מסע העולים מגלות אתיופיה, 'המעבר משם לכאן', הוא סיפורו של שבט יהודי שחי אלפי שנים כשהוא מעבר לסמבטיון, מנותק משאר הקהילות היהודיות, חי בתנאים קשים, ואף על פי כן ולמרות הכול – הוא שרד. משמגיעים בניו של השבט ארצה, הם מוטלים באחת למציאות חדשה ובלתי נתפסת, נדרשים להתמודד עם קשיים רבים ובה בעת מגלים בה אתגרים עצומים (אדגה, 2000).

רבים מעולי אתיופיה המבוגרים 'באו אלינו לא רק נטולי מושגים בלשון העברית ובתרבותה המודרנית, אלא משוללים היו בדרך כלל השכלה פורמלית גם בלשונם שלהם' (נצר ופולני, 1988). בעקבותיהם יצאנו למסע פדגוגי של ניסוי, חיפוש ויצירה – מסע קשה ומאתגר, שונה מהמוכר לנו, מפרך ומתמשך. המסע הניב תוכניות לימוד, חומרי הוראה, עזרי הוראה, כלי מדידה והערכה, רפלקסיה של מורים וחשיבה על דרכי הוראה מתאימות ומשופרות. אלה יתוארו וייבחנו בהמשך המאמר. בעיקר הבשילה במסע זה התובנה שעלינו להתוות לימודים מקיפה ולעמול על הפעלתה לא רק באולפן הראשוני שבמרכז הקליטה אלא גם במסגרות לימוד נוספות, כאשר העולים נמצאים במגורי הקבע, הן בדגשים של הנחלת הלשון והן בדגשים של השלמת השכלה.

ד"ר שרה רובינשטיין היא מנהלת גף הנחלת הלשון ומפקחת מחוז חיפה והצפון באגף לחינוך מבוגרים.

ב. משא ההיקלטות של עולי אתיופיה

קליטתם הראשונית של העולים מגלות אתיופיה מתרחשת במרכזי קליטה בפרק זמן קצוב וקצר (12–18 חודשים). ככל שאנו מרבים להתעמק במעשה הקליטה הראשוני אנו למדים שלפנינו מצרף סבוך של תפקידים ומשימות הן לנקלטים והן לקולטים. בתקופה קצרה נדרשים העולים לעשות דרך ארוכה מאוד ובה ארבעה רובדי קליטה חיוניים. תכליתה של הקליטה הלשונית היא רכישת השפה העברית ותפקוד בשפה העברית; עיקרה של הקליטה החברתית-לאומית-תרבותית הם לימודי יהדות ועמידה במבחני בית הדין לגיור תחילה וגישושי התערות בתרבות הישראלית בעקבותיהם; יעדיה של הקליטה המשפחתית-קהילתית הם שילוב הילדים במערכת החינוך הישראלית, למידת תפקידים הוריים ומשפחתיים חדשים שמציבה החברה הישראלית בפני העולים המבוגרים, רכישת דירה ומעבר למגורי קבע, התמודדות עם בעיות בריאות ותמיכה בבני המשפחות – אלה המתגוררים בארץ ואלה שנותרו באתיופיה; משמעותה של הקליטה התעסוקתית היא רכישת השכלה מצד אחד והכשרה מקצועית מצד שני, ובעיקר מציאת עבודה והתמדה במקום העבודה.

מרגע הגיעם ארצה נתונים העולים החדשים במעבר בין תרבותי קשה במיוחד, שכל ארבעת רובדי הקליטה הנזכרים מושפעים ממנו ונפגמים בעטיו. השהות במרכזי הקליטה מצטיירת לא אחת בעיני המתבוננים, שאינם שותפים למעשה הקליטה, כנטולת דאגות וקשיים, אך מרבית העולים חווים בתקופה זו עומס קוגניטיווי-רגשי-נפשי-כלכלי-חברתי עצום. הפניות של רובם ללימודים מצומצמת ומקוטעת. היעדרה מונע מהם לרכוש כהלכה את השפה העברית, להתחיל להתערות בתרבות המקומית, להשלים השכלה, לרכוש מקצוע, להיקלט בשוק העבודה ולשמר את תפקידיהם ההוריים.

ג. חשיבותה המיוחדת של הקליטה הלשונית

מצד אחד, קליטה לשונית מוצלחת חשובה עד מאוד בתהליך הקליטה הכולל של כל עולה. אחד הנתונים במחקרו הרחב של אליעזר לשם על עולי ברית המועצות לשעבר הוא: '44% מהעולים שנמצאים בארץ בממוצע למעלה מעשר שנים מציינים את המחסום הלשוני והבעיות הכרוכות ברכישת השפה העברית כקושי הראשון במעלה בקליטתם' (לשם, 2008).

מצד אחר, תהליך הקליטה הכולל משפיע על סיכוייה של הקליטה הלשונית ועל הצלחתה. קליטה לשונית מוצלחת מתבטאת בשליטת העולה החדש בכל מיומנויות השפה, כלומר ביכולתו להבין את הנאמר פנים אל פנים או בכלי התקשורת, בטלפון ובכריזה באזורים ציבוריים, ביכולתו לדבר ולשוחח, ביכולתו לקרוא ולהבין את הנקרא, ביכולתו לכתוב. קליטה לשונית מוצלחת פירושה גם שליטה באוצר מילים מגוון, בשימוש תקין ומוכן בתבניות לשוניות, בפריטי תצורה ובתחביר.

טווח הקליטה הלשונית בשפה שנייה מושפע מרמת השליטה של הלומד בשפת האם שלו. לומד שאוצר המילים המוכר והפעיל שלו בשפת האם הוא מצומצם, לומד שאינו בקיא בעיקרי הדקדוק בשפת האם, בוודאי לומד שכלל אינו קורא וכותב בשפת האם – יזדקק ללמידת עברית מותאמת באולפן, הן בשפת האם והן בשפת היעד הנרכשת. ללומד שהוא אנאלפבית או שהוא מעוט-השכלה יידרשו משך למידה ארוך יותר, דרכי הוראה ייחודיות, וקודם כול תוכנית לימודים שונה ומשלימה. אוריינות בלשון הנרכשת מותנית ברמת מינימום של אוריינות חישובית, בידע עולם בתרבות ארץ המוצא ובתרבות הארץ החדשה ואף בשליטה במיומנויות מחשב ואינטרנט.

הקליטה הלשונית היא יעד הכרחי בפני עצמו, אך היא גם חיונית להשגת יעדי שלושת רובדי הקליטה האחרים. לומד המצליח ברכישת העברית, מיטיב להבין מושגים הנלמדים בשיעורי יהדות. לומד המגיע להישגים נאים בעברית, מגדיל את סיכוייו להשתלב בתוכניות להשלמת השכלה ברמת 8, 10 ואף 12 שנות לימוד ובקורסים להכשרה מקצועית. לומד המגיע לשליטה במיומנויות הדיבור, הקריאה והכתיבה מגדיל את סיכוייו ליצור תקשורת עם מורי ילדיו בבית הספר, לנהל בעברית שיחות יומיומיות בנושאי רכישת דירה, צרכנות, בריאות ועוד.

ד. מורכבותו של האולפן הראשוני למבוגרים יוצאי אתיפיה

הקליטה הלשונית של העולים המבוגרים מאתיפיה מתרחשת באולפנים הראשוניים לעברית, שמפעיל האגף לחינוך מבוגרים במרכזי קליטה או באתרי קליטה ברחבי הארץ. העולים זכאים לעשרה חודשי לימוד באולפן לעברית, אולם אלה אינם מנוצלים במלואם וביעילות. כיתות האולפן נפתחות עבור העולים סמוך לעלייתם ארצה, בזמן שהפניות שלהם ללימודים מצומצמת ומקוטעת, ולעתים קרובות מדי בחדרי לימוד שאינם מאפשרים הוראה משודרגת ולמידה הולמת יכולות וצרכים.

אוכלוסיית העולים המבוגרים מאתיפיה מאופיינת בשונות גדולה: לומדים אורייניים, יודעי קרוא וכתוב בשפת האם שלהם, ולומדים לא אורייניים; אך גם בתוך שתי הקבוצות יש הבדלים גדולים שמקורם גיל, השכלה, מצב משפחתי, מצב בריאותי, היעדרויות ממושכות של תלמידים ועוד (אייל, 2007). מאפייני ההטרוגניות מראים שקיימות לפחות שלוש תת-אוכלוסיות של לומדים בקרב עולי אתיפיה המבוגרים: 1. צעירים בקבוצות ייעודיות (קדמ"א או פרויקט צעירים), 2. לומדים אורייניים ולומדים חסרי השכלה בעלי יכולת למידה טובה, 3. לומדים לא אורייניים ולומדים בעלי מגוון בעיות אישיות ובריאותיות.

רבים מהלומדים הצעירים והמשכילים עומדים בהצלחה לא רק במבחנים ארציים לעולי אתיפיה אלא גם במבחנים ארציים לבוגרי אולפנים ראשוניים. עם זאת מרבית הלומדים נמנים עם תת-האוכלוסייה השלישית שצוינה כאן: לומדים לא אורייניים ולומדים בעלי מגוון בעיות אישיות ובריאותיות. לפחות שתי תת-האוכלוסיות האחרות ובמידה מסוימת גם הלומדים הצעירים זקוקים לתוכנית לימודים מותאמת ומשלימה, למבחנים ולמבדקים רגישי תרבות, וכל הלומדים זקוקים לתנאי למידה מאפשרים ולסביבת לימודים תומכת ומטפחת (שלייפר, 2006; ברנר, 2006).

מסיבות אלה, הנחלת הלשון באולפנים לעולי אתיפיה היא משימה מורכבת וקשה. עבודתו של המורה מחייבת עבודת צוות יומיומית, שהרי נטל ההוראה בכל כיתה מתחלק בין שני מורים: מורה יוצא אתיפיה ומורה ותיק; היא מחייבת למידה מתמדת בשל הצורך בניסוי דרכי הוראה ובגיוון, בהתאמת עזרי הוראה כיתתיים ופרטניים ובהפעלת הערכה ומשוב; עבודה זו של המורה אינה אפשרית ללא תמיכה פדגוגית וניהולית של מנהל האולפן ושל המדריך הפדגוגי. עם זאת, גם אם ישופרו רבים ממדדי האולפן שייסקרו להלן, אין ספק שלימודי היסוד של העולה מאתיפיה צריכים להימשך תקופה ארוכה יותר ולכלול אולפן ראשוני, אולפן המשך והשלמת השכלה – לפחות ברמת יסוד. גם אין ספק שקליטה לשונית משופרת תלויה בתשתית קליטה רחבה לעולה המבוגר ולבני משפחתו ובשיתוף פעולה משמעותי בין גורמי הקליטה, לא רק במרכזי הקליטה אלא גם ואף יותר מכך במגורי הקבע (רובינשטיין, 2008).

ה. מתווה אולפנים משופר – הצגת עקרונות

עליית מדרגה בקליטתם הלשונית של עולי אתיפיה היא משימה חברתית חשובה, אלא שאינה מובנת מאליה ובעיקר היא קשה למימוש. בראייה רב-תרבותית רחבה ובהקשר מדדי התוכן של הנחלת הלשון, יש לשקוד על יישומו המוקדם של מתווה אולפנים משופר (רובינשטיין, 2000, 2010), המתייחס לשבעה הקשרים או 'עוגנים':

1. **תשתיות:** אכסניית הוראה הולמת, נקייה, מכבדת ומשוכללת, המאפשרת לימוד אישי, קבוצתי או כיתתי, על פי הצורך; סביבת אולפן ומרכז קליטה תומכי למידת עברית באופן מתמיד; מחשבים לתלמידים ולצוות ההוראה.
2. **מורים:** מיומנויות הוראה עדכניות ורגישות תרבות; שכלול עבודת צוות מורי הכיתה וצוות מורי האולפן והקפדה על שכלול מיומנויותיהם למפגש בין-תרבותי חיובי בחדר המורים, בכיתות הלימוד ובקהילה; מיומנויות הערכה מגוונות ושיטתיות (מיון, מדידה פנים-אולפנית, משוב); תקשורת סדירה של צוות האולפן וצוות מרכז הקליטה.
3. **תלמידים:** אבחון מוכנותם ללמידה באולפן, מדידת הישגיהם, מתן משוב בונה (כלים מכווני למידה

- במשך האולפן כולו); אחריות הלומד על לימודיו, משמעת נוכחות; תגבור תלמידים מתמידים ומשקיעים; שיתוף הלומדים בשמירת סביבת לימודים נקייה, מכבדת ומאפשרת.
4. **משכי זמן:** ניצול דיפרנציאלי של משך הלימוד הכולל בהתאם לפניות הלומד, ליכולותיו הלימודיות ולצרכיו החברתיים, הכלכליים והתעסוקתיים; 'חממת אולפן' (אולפן לומד ללא הפרעה וללא טלפונים ניידים); ניצול מיטבי של שעות הלימוד שאושרו לכיתה (ריכוז 'סידורים' וביצועם שלא על חשבון שעות האולפן, והתאמת מערכת הכיתה ללמידה פרטנית, קבוצתית-כיתתית ואולפנית).
5. **תוכנית הלימודים:** רצף תוכניות לימוד (ראשית אוריינות באמהרית, טיפוח מוכנות לומדים לא-אוריינים ללמידת עברית באולפן, הקניית מילות מפתח בעברית והיגדים בסיסיים הדרושים לתקשורת תלמידים-מורים-עובדי מרכז הקליטה בראשית האולפן, תוכנית הנחלת לשון מורחבת לאולפן הראשוני ולאולפן המשך, תוכניות השלמת השכלה, העשרה תרבותית); תכנון לימודי כל כיתה בפתיחתה בתיאום עם תוכנית יהדות לקראת גיור ובתיאום עם תוכנית ההעשרה והפעילויות שמתכנן מרכז הקליטה.
6. **דרכים, שיטות וחומרי הוראה:** בחירת דרכים מותאמות ליחידים ולכיתה; הדגשת דיבור בהגייה ישראלית רווחת, תקשורתית וברורה; הפחתת השימוש באמהרית באופן מושכל; הגברת למידה מתוקשבת; תגבור קריאה פרטני וקבוצתי; קידום קריאת עיתון מדורגת במהלך האולפן; טיפוח כיתות או פינות יישומיות ופרוזדורים תומכי למידה ומעוררי השראה; טיפוח מרכז פדגוגי (מרפ"ד) אולפני.
7. **הערכה, בקרה ומשוב:** הטמעת דרכי הערכה מקיפה (נוכחות מחייבת, מטלות כיתה, שיעורי בית) בכיתה ובאולפן; שילוב הערכה פנימית (מעצבת ומסכמת) והערכה חיצונית; בחינת ההלימה בין תוכנית הלימודים לבין כלי המדידה וההערכה.
- יישומו של מתווה האולפנים המשופר כולו דרוש לשם העלאת רמת ההוראה והלמידה באולפן. כל אחד מעוגניו כולל מרכיבים חיוניים, אך הפעלת כל מרכיב הלכה למעשה אינה אפשרית תמיד, לעתים מפאת התלות בשותפי עשייה או מחמת מגבלות תקציביות, לעתים משום היותה של התורה הפדגוגית הנדרשת מתהווה, מתפתחת ובלתי שלמה עדיין.
- עם התחדשות העלייה מאתיופיה עלה הצורך לשפר את שיתוף הפעולה בין האגף לחינוך מבוגרים במשרד החינוך לבין הסוכנות היהודית, במטרה להפוך את סביבת האולפן ומרכז הקליטה לתומכת למידת עברית באופן מתמיד ובכל שעות היממה. לצורך זה התקיים יום עיון משותף למשרד החינוך, משרד הקליטה והסוכנות היהודית (מבשרת ציון, 27.5.2010). 'מדד אולפנים משופר' הוצג בהרצאתי 'מהי קליטה מיטבית?', ו'מודל עולה מוכן' של הסוכנות היהודית הוצג על ידי גב' דליה צרפתי. במשך כשנה נעשה במרכזי הקליטה ניסיון להטמיע את 'מודל עולה מוכן', שתכליתו הגדלת ההידברות בעברית עם העולים החדשים, לא רק בכיתות האולפן אלא גם במשרדי מרכז הקליטה. בשנה האחרונה חלו שינויים רבים במערך הסוכנותי, אולם שיתוף הפעולה ברמת הצוותיים המקומיים נמשך ומתבטא בישיבות משותפות של צוות האולפן ושל צוות מרכז הקליטה, במאמץ לחבר תקנון מחייב ומשותף של האולפן ושל מרכז הקליטה וליישמו, בפעילות משותפת לצורך טיפוח סביבת לימוד עברית, בתכנון מערכת כוללת ומותאמת לפעילות היומית, השבועית, החודשית והשנתית שתכליתה מימוש מטרות כל לומד באולפן לעברית, בכיתת יהדות לקראת גיור, בפעילויות העשרה ותרבות, ב'סידורים' המרובים שהם מנת חלקו של כל עולה.

1. יישום העוגנים

- החל מחורף תש"ע ובהתמדה זה שנתיים שוקדת מערכת הנחלת הלשון באגף לחינוך מבוגרים על פיתוח כמה ממרכיביו החשובים של 'מתווה אולפנים משופר' (להלן הבהרות על 6 מבין 7 עוגנים).
2. **מורים:** בשנת הלימודים תש"ע גובשו מנהלות האולפנים לעולי אתיופיה לצוות ארצי, שמטרותיו שיתוף בחשיבה על תוכניות הלימודים ועל המכלול של הוראה-למידה-הערכה, הדגמת דרכי הוראה מצליחות וחשיפת חומרי הוראה ועזרים תומכי למידת לא-אוריינים;

בשנת הלימודים תשע"א התקיימו שני מפגשים מקצועיים ארציים בהשתתפות כל צוותי האולפנים – מורים, מנהלים, מדריכים. מפגשים אלה היו ציון דרך נוסף במעלה הדרך, במאמץ לשכלל את עבודתנו בכל אולפן ואולפן. במפגשים אלה הוגדרו אבני דרך באולפן הראשוני לעולי אתיופיה, הוצגה חובת הקניית דיבור ראשוני בעברית (50 היגדים ומשפטים בעברית), הודגמה העברת מבחן מיון לתלמיד אורייני ולתלמיד לא-אורייני, הודגם יום לימודים לפי תוכנית המוכנות ללמידה, הוצג מודל עולה מוכן לדיור קבע, הועברה הרצאה אקדמית של ד"ר מיכל בן-שחר על מוח וקריאה, וכן הודגמה הגרסה החדשה של מבחן אמצע בדיבור;

בשנת הלימודים תשע"ב מתקיימת השתלמות ארצית לצוותי כל האולפנים לעולי אתיופיה בנושא 'צפנים לשוניים ותרבותיים, עדכונים דידקטיים והערכת הישגים באולפן הראשוני לעולי אתיופיה'. בהשתלמות זו יושמעו הרצאות אקדמיות על היבטים פסיכולוגיים ברכישת שפה חדשה, על לשונם ותרבותם של עולי אתיופיה, ועל הלשון העברית העדכנית. כן יודגמו הגרסאות החדשות של המבחנים הארציים, ותיחשף תוכנית הלימודים החדשה (2012).

בנוסף, צוות ההוראה של כל אולפן פועל כ'חדר מורים לומד' ושוקד על שכלול מיומנויות ההוראה וההערכה, מצד אחד, ועל יצירת מפגש בין תרבותי חיובי, מעצים ברמה אישית ומקדם פדגוגית בין מוריו, ותיקים ויוצאי אתיופיה, מצד שני.

במקביל התקיימו בשנים האחרונות השתלמויות מחוזיות שונות, שכמו ההשתלמויות הארציות תרמו אף הן להתפתחותם המקצועית של המורים ולשכלול ההוראה באולפנים המורכבים לעולי אתיופיה. לובנו בהן נושאים של רכישת הקריאה, למידת אסטרטגיות מתחום החינוך המיוחד, ניווט הוראה יעיל תוך התחשבות בשונות גדולה ובסגנונות למידה רבים ועוד, ואף יושמה בהן יצירת עזרי הוראה תומכים.

3. תלמידים: בשנת הלימודים תשע"א הושלם פיתוחו של מבחן למיפוי מוכנות ללמידה באולפן לעברית. האבחון האישי מסייע לכוון לומדים לכיתות המוגניות יותר, ובקליטה דלילה של לומדים המאפשרת פתיחת כיתה אחת בלבד – לכוון הוראה מותאמת בקבוצות על פי תת הרמות בכיתה. שיבוץ לומדים בכיתות המוגניות פירושו למידה במסלולים דיפרנציאליים מותאמים, תשומה שיש בה כדי להגדיל את תפוקות הלומדים בכיתה ובאולפן.

ברמת הביצוע והפעילות השוטפת הגדרנו קווים מנחים לתפקוד הלומדים באולפן: תיאום ציפיות ברור בין כל תלמיד לשני מורי הכיתה, נוכחות מלאה ועמידה בזמנים בשיעורי עברית ובשיעורי יהדות, השתתפות פעילה בשיעורים, הכנת מטלות (שיעורי בית) מיום ליום, עמידה במבחנים כיתתיים ואגפיים, קבלת משוב אישי והשלמת החסר בלימוד פרטני או קבוצתי. אנו מבקשים להגדיל את אחריות הלומד המבוגר על לימודיו ועל התקדמותו בלימודים, וכן להופכו לשותף פעיל במעשה הקליטה שלו בכלל, במעשה הקליטה הלשונית במיוחד. ברוח זו המלצנו על הקמת ועד כיתה, שמשמיתו העיקרית היא שותפות בטיפוח הכיתה כקהילה לומדת, בין היתר באכיפת תורנות יומית לצורך למידה בסביבה נאה, הולמת ומכבדת.

4. משכי זמן: הגדרנו ארבעה מסלולי למידה דיפרנציאלית מרכזיים באולפן: קשישים, לא-אוריינים, צעירים, משכילים. בהתאם לתוצאות מבחני המיון, המטרימים את פתיחת כיתות האולפן והמתנים את פתיחתן, הגדרנו תתי-מסלול בשניים מהמסלולים המרכזיים: מתקשים, בינוניים ומתקדמים במסלול ללא-אוריינים; מתקשים, בינוניים, מתקדמים ומשכילים במסלול לצעירים.

הסללת הלומדים בהתאם למוכנותם ללימודי האולפן מראה הישגים יפים, למשל פרויקט צעירים באולפן צפת מירון, שהצליח להביא את בוגרי האולפן הראשוני שלו לתוכנית המשך במכללת ספיר, תלמידים משכילים המשתלבים באולפנים ראשוניים בני חמישה חודשים ועוד. לצערנו, מסלולי למידה אלה מוטמעים רק באופן חלקי, בין היתר משום התופעה של 'טפטוף' עולים במקביל למרכזי קליטה שונים ברחבי הארץ, וכן בשל הגעת עולים ברמות מוכנות שונות אך במספרים שאינם מאפשרים פתיחת כיתה.

- אחד מדגשי ההוראה והניהול, המנחים את צוותי ההוראה, הוא חתירה לניצול שעות ההוראה במלואן. מנהל האולפן ומוריו מתבקשים, במשותף עם מנהל מרכז הקליטה ומדריכיו, לעמוד בלוח זמני השיעורים, להקפיד על נוכחות תלמידים ולמנוע היעדרויות מיותרות, לקיים שיעורים ללא הפרעות של כריזה, טלפונים ניידים וילדים בכיתת האולפן למבוגרים.
5. **תוכנית הלימודים:** עדכון תוכנית הלימודים לאולפנים ראשוניים לעולי אתיופיה והתאמתה למבחני האמצע והסיום בדיבור ובכתיבה הם יעד מרכזי בתוכנית תחום הנחלת הלשון של האגף לחינוך מבוגרים לשנת הלימודים תשע"ב. החידושים בתוכנית זו יוברהו בהמשך המאמר.
- למידה באולפן במסלול דיפרנציאלי פירושה למידה על פי תוכנית לימודים מותאמת: תוכנית מצומצמת לקשישים, תוכנית רגילה לעולי אתיופיה ללומדים לא-אוריינים, תוכנית קדמ"א א' לצעירים, תוכנית הנחלת הלשון לאולפן ראשוני בן 5 חודשים למשכילים.
- ברמת הביצוע והפעילות השוטפת אנו דורשים שכל כיתת עברית חדשה תיפתח על סמך תכנון לימודי מוקדם, בתיאום עם תוכנית לימודי יהדות לקראת גיור ובתיאום עם תוכנית ההעשרה והפעילויות המאורגנות על ידי מרכז הקליטה.
6. **דרכים, שיטות וחומרי הוראה:** צוותי האולפנים נוקטים דרכים שונות מבין אלה המוזכרות לעיל. מובן שיש המיישמים את מרבית המרכיבים ואף את כולם. חלה התקדמות ברבים מן האולפנים בערוץ המתקשב, אך היעדר התשתית הטכנולוגית הנחוצה מונע את יישומו הראוי והמשמעותי במרבית האולפנים. כיתות או פינות יישומיות פותחו בחלק מהאולפנים, ובכל מקרה יש לשקוד על גיוון ועל שכלולן לשם התאמתן לשורת סטיואציות גדולה יותר ולתחומי תפקוד נוספים.
7. **הערכה, בקרה ומשוב:** ההשתלמויות הארציות, עבודת צוות המבחנים הארצי, הנחיית המדריכות והמנהלות – כל אלה הביאו לשינוי השיח האולפני על הערכה, מצד אחד, ולנקיטת דרכים מגוונות ומותאמות יותר של הערכה פנים-אולפנית, מצד שני. במקביל נבדקים שינויים במבחנים הארציים, שתכליתם שיפור ההערכה החוץ-אולפנית. עדיין נדרשים למידה ואימון בכלי ההערכה, בהעברתם ובשימוש מושכל בתוצאותיהם.

ז. עיגון התפיסה של תוכנית לימודים מקיפה

גלגולי תוכניות הלימודים

תוכנית הלימודים הראשונה לעולי אתיופיה יצאה לאור ב-1982. מתכנניה הסתמכו על הגישה הפרגמטית-המעשית, ובנו תוכנית לימודים אינטגרטיבית הנשענת על ארבעה בסיסים: ידע עברית, ידע עולם, ידע עם וארץ, ידע מקצועות העבודה בישראל. התוכנית כללה עשרה נושאים מרכזיים המתמקדים באירועים תפקודיים מחיי היומיום. היבטים נוספים של הקניית השפה והוראתה בעשור הראשון של קליטת עולי אתיופיה המבוגרים באולפנים נידונים בקובץ המאמרים *אגדה של עלייה*. כמה שנים לאחר מכן הופיע המדריך החשוב *בעיות בדקדוק מעמת עברי-אמהרי-תיגראי* (קפליוק, 1990), שנועד להסביר למורים תופעות בדקדוק העברי על פי השתקפותן בדקדוק שפת האם של הלומד יוצא אתיופיה.

תוכנית הלימודים השנייה יצאה לאור ב-1999. משולבות בה שתי תוכניות, האחת באמהרית (שפת האם) והשנייה בעברית (שפת המטרה). התוכנית באמהרית כוללת עשרה תחומי ידע והיא מיועדת ליצור תשתית של ידע עולם וחיבור לאוצר המילים העבריות בתחומי התפקוד המשמשים בתוכנית הלימודים בעברית. תוכנית הלימודים בעברית בנויה משני חלקים: הראשון מורכב מארבעה מעגלים והוא מקביל לרמת יחידת הלימוד הראשונה בתוכנית הנחלת הלשון לאולפנים ראשוניים, החלק השני מתאים לכיתות מתקדמות יותר. בחלק הראשון של התוכנית בעברית מתמקדים בהקניית שתי מיומנויות, הבנת הנשמע ודיבור. בנוסף רוכשים הלומדים תת-מיומנויות בסיסיות של קריאה וכתיבה (זיהוי ייצוגם הגראפי של צלילים, עיצורים ותנועות, קריאת אותיות וכתיבתן). ייחודה של התוכנית המשולבת הוא

שיתוף פעולה בכיתת לימוד אחת בין מורה יוצא העדה לבין מורה ותיק, שיתוף שמטרתו הבנת הקודים התרבותיים של הלומדים ובאמצעותם – תמיכה בהקניית השפה העברית. הטמעת שיתוף פעולה זה בין מורי האולפן עוררה דיונים פדגוגיים ותרבותיים מורכבים בחדרי המורים, יצרה קושי, זימנה התמודדות, הביאה להעצמת שתי אוכלוסיות המורים, ובה בעת הביאה לגיבושם של צוותי מורים ייחודיים. יישומו של שיתוף פעולה זה מחייב עדיין טיפוח מתמיד בכל צוותי המורים.

תוכנית הלימודים השלישית, שיצאה לאור ב-2008, מתבססת על התוכנית השנייה, ואף בה שתי תוכניות המשלימות זו את זו. אוכלוסיית היעד היא עולי אתיופיה חסרי השכלה או מעוטי השכלה בגיל עבודה. התוכנית מחולקת לעשרה חודשי הוראה: שני החודשים הראשונים מקבילים למעגל הראשון שבתוכנית הלימודים השנייה, החודש השלישי והחודש הרביעי מקבילים למעגל השני, החודש החמישי ומחצית החודש השישי מקבילים למעגל השלישי, מחצית החודש השישי והחודש השביעי מקבילים למעגל הרביעי. שלושת חודשי האולפן האחרונים מקבילים לחלק השני של תוכנית 1999. התוכנית השלישית שונה מקודמתה בכך שהיא מבליטה את מרכיבי הלשון ומחלקת אותם ליחידות הוראה קצובות בזמן. מטרתה התאמת תוכנית הלימודים השנייה לקצב הוראה מואץ.

תוכנית מוכנות ללמידה באולפן ראשוני לעולי אתיופיה, שיצאה לאור בינואר 2011, מיועדת ללומדים במסלול קשישים ובמסלול לא-אוריינים, ועל פי הצורך גם במסלול צעירים, בעיקר בתת המסלולים של מתקשים ובינוניים. התוכנית פותחה במחוז חיפה והצפון במסגרת ניסוי פדגוגי מבוקר באולפן קריית ים החל משנת 2006. תוכנית המוכנות כוללת מדריך למורה ומארז אמצעי למידה. הוראה על פי התוכנית הודגמה בפני מורי כל האולפנים במפגש ארצי בשנת הלימודים תשע"א על ידי דר' אנה אוסמולובסקי, מר אבי סנבטו וגב' ליאורה רותם וצוות מורי אולפן קריית ים, ומאז היא הולכת ומוטמעת בעבודת כל האולפנים בליווי המדריכים המחוזיים.

מורי כל כיתה מגדירים את צרכי הלומדים בתחום המוכנות בעקבות מיפוי יכולותיהם באמצעות המבחן למיפוי מוכנות ללמידה באולפן הראשוני. הגדרת הצרכים קובעת את תחומי המוכנות שיילמדו בכל כיתה, את השלבים שיילמדו בכיתה בכל אחד מתחומי המוכנות, וכמובן את משקלם בתוכנית הלימודים הכוללת של הכיתה. התוכנית מפרטת עקרונות הוראה המשותפים לכל תחומי המוכנות, ובנוסף היא מתארת דרכי הוראה והקניה של כל אחד מששת תחומי המוכנות: הקניית שמות הצבעים, מוכנות לחשבון, צורות גיאומטריות, מוטוריקה עדינה, מיון לקטגוריות, התמצאות במרחב ובדף, מוכנות לעבודה עם ספר ומחברת, לימוד השעון, הכרת מפה גאוגרפית. בכל שלב מתנהלת ההוראה תחילה באמהרית ולאחר מכן בעברית, ואין המורה עובר לשלב אחר באחד מתחומי המוכנות אלא לאחר שוידא שליטת כל תלמיד במטרה האופרטיווית של שלב זה.

שכלול מיומנות הדיבור

היעד המרכזי באולפן הראשוני לעולי אתיופיה הוא הבאת העולים לשליטה תפקודית במיומנויות השפה, בדיבור ובהאזנה, בקריאה ובכתיבה. יעד הכרחי להיקלטותו של כל עולה מבוגר היא תקשורת יומיומית בדיבור בקהילתו, במקום עבודתו, בבית הספר של ילדיו, במוסדות חינוניים. על כן שמנו לנו למטרה להדגיש רכישת דיבור תקשורתי בסיסי בראשית האולפן ולשפר את הישגי הלומדים בדיבור, הן במבחן האמצע והן במבחן הסיום.

דרישת המינימום במיומנות הדיבור היא שליטה ב-50 היגדים ומשפטים בסיסיים, שהודגמו במפגש הארצי הראשון למורים בשנת תשע"א. ההיגדים משמשים בתחומי תפקוד מגוונים, ומומלץ להשגירם בפי הלומדים בכל מסלולי הלמידה בראשית לימודיהם באולפן. חוברת זו של היגדים תהיה חלק מתוכנית הלימודים החדשה.

תוכנית לימודים בדיבור לחודשי האולפן הראשוני הוכנה במקביל לעדכון של מבחן האמצע בדיבור. גם חוברת 50 היגדים ומשפטים בסיסיים שולבה בתוכנית זו. חמשת חלקיה: תקשורת ראשונית (הבנת שאלות ומתן תשובות מתאימות לשאלות אישיות וכלליות); הבנת הוראות וביצוען (הבנה של הוראות

בסיסיות וביצוען הטבעי; תגובות למצבים (הבעה בעברית דבורה במצבי תפקוד יומיומיים); סיפור אישי (מתן מידע בכמה משפטים פשוטים של הנבחן על עצמו ועל משפחתו); תרגום משפטים תקשורתיים (הבנה של משפטים תקשורתיים בעברית ותרגומם לאמהרית). מטרתה העיקרית של תוכנית זו היא שכלול שליטת הלומד במיומנות הדיבור, אולם היא מבוססת כמובן גם על פיתוחה של האזנה לשיח עברי ומסייעת לפתח את מיומנות הבנת הנשמע. התוכנית ערוכה בשלוש רמות, המותאמות לשני חודשי לימוד, לשלושה חודשים ולחמישה חודשי לימוד. החוברת הופצה לכל האולפנים הפעילים לעולי אתיופיה. תוספת חשובה לתוכנית זו היא החוברת **משפטים באמהרית ובעברית בתחומי התפקוד היומיומי** (לואי-צגהון, 2005).

רכישת יסודות הקריאה והכתיבה

בתוכנית הלימודים השלישית (2008) מצויות הערות בודדות על טרום קריאה וכתיבה בחודש הלימודים הראשון בלבד, ליתר דיוק בתשעת ימי הלימוד הראשונים. התוכנית אינה מתייחסת בהמשך לדרך הקניית הקריאה והכתיבה, וממליצה ש'כל אחד יעסוק בכך לפי הדרך המקובלת עליו' (שם, עמ' 6). בפועל, תוכנית הלימודים שתכליתה רכישת יסודות קריאה וכתיבה בעברית מצויה בחוברות לימוד שהלכו והתחברו במהלך השנים במערכת הנחלת הלשון עבור העולים המבוגרים מאתיופיה, ומשתקפות בהן גישות שונות (פלג, 2001, 2002; אייל, 2005), באמצעותן ובאמצעות כלים נוספים נעשית המלאכה הסבוכה של רכישת יסודות הקריאה והכתיבה.

ח. עדכון תוכנית הלימודים לאולפן הראשוני: מה ראוי לעשות?

במפגש המורים הארצי הראשון בתשע"א הוצגו אבני דרך **באולפן הראשוני לקשישים**, וכן הוצגו אבני דרך **באולפן הראשוני לעולי אתיופיה**. אלה הם פרקי תוכנית הלימודים המחייבת במסלול קשישים, מצד אחד, ופרקי תוכנית הלימודים המחייבת במסלול לא-אוריינים ובמסלול צעירים מצד שני. אלה הם קווים מנחים בלבד, ועדיין אנו חסרים תוכנית לימודים שלמה.

ברמת הביצוע והפעילות השוטפת מותווית כיום בכל כיתת אולפן תוכנית לימודים על ידי מורי הכיתה, מנהלת האולפן והמדריכה הפדגוגית. התוכנית או הסילבוס נבנים מתוך מבחר התוכניות הקיימות, הן בתחום הנחלת לשון לעולי אתיופיה והן בתחום הנחלת לשון לאולפנים ראשוניים, ועל פי מאפייני הלומדים, כישוריהם וצורכיהם אף בזיקה לתוכניות להשלמת השכלה.

התוכנית או הסילבוס הכיתתי מותווים גם באמצעות ספרי לימוד אחדים, קלטות שמע וחומרים מתקשבים, חומרי הוראה ועזרי הוראה, לרבות כלים רגישי תרבות: ארגז כלים מגוון, ההולך ומשתפר במהלך השנים. התוכנית הכיתתית גם משלבת כלי מדידה והערכה.

קיים פער בין תוכנית הלימודים, הכיתתית והארצית, לבין המבחנים המסכמים באמצע האולפן ובסיומו. וכן אנו עדים לחיסרון שבתוכניות הקיימות, היות שאינן משקפות את הנלמד בפועל בכיתות ואין הן מתוות תוכנית מדויקת, שעל המורה לעמול ולבצע בכיתתו.

אין ספק שראייה רחבה של תוכנית לימודים מאפשרת הצבת יעדים מדויקים ויעילים לכל כיתה ולכל לומד. ראייה רחבה, בהקשר מערכת האולפנים לעולי אתיופיה, פירושה הטרמת האולפן באבחון ובמיפוי יכולות הלומדים, בהתאמת תוכנית לימודים רלוונטית לתוצאות המיפוי, בחיפוש מתמיד אחר דרכים לקידום כיתתי ופרטני של לומדים בהתאם למטרות התוכנית, בבדיקה שיטתית של הישגי התלמידים והתקדמותם באופן הולם למטרות התכנון הלימודי הכולל, באמונה ביכולת הלומדים להגיע להישגים גבוהים ובהעלאת רף הציפיות של המורים מעצמם ומתלמידיהם.

תוכנית הלימודים הרשמית חייבת להתוות את הנלמד בכל מסלולי הלמידה של אוכלוסיית היעד. כל התכנים הנלמדים חייבים להיכלל בתוכנית הלימודים הארצית, וחייבת להיות הלימה בין התכנים האלה לבין המבחנים הכיתתיים והארציים. כיתות רבות נדרשות להשלים סוגיות מתוכנית המוכנות, רכישת

יסודות הקריאה והכתיבה אורכת זמן רב, חודשי הלימוד הראשונים מוקדשים לקידום מיומנות הדיבור ומיומנות הבנת הנשמע – כל אלה חייבים למצוא את מקומם בתוכנית הלימודים הרשמית. מסיבה זו, דרושה תוכנית לימודים חדשה. היא הולכת ונכתבת, והיא עתידה להתפרסם לקראת שנת הלימודים תשע"ג. התוכנית החדשה תכלול את תוכנית המוכנות ללמידה באולפן הראשוני, פרקי דיבור תקשורתי לראשית האולפן ולכל יחידות ההוראה הנוספות, יסודות קריאה וכתיבה בעברית, יחידות לימוד עברית בשילוב סוגיות ידע עולם באמהרית לצורך הסבר סוגיות התפקוד היומיומי הנלמדות בעברית. כל יחידת לימוד תוצג כמדרג מחייב של מטרות אופרטיוויות, וכל מטרה אופרטיווית תלווה הן בפריטי אוצר מילים ובתבניות לשוניות, שיש ללמד וללמוד, והן בתפוקות הנדרשות בכל מיומנויות השפה. התוכנית השלמה תכלול סילבוס לאולפן הראשוני לקשישים, מדריך דידקטי למורה ונספחים רלבנטיים בתחום ההערכה והמדידה.

התבונה, שעלינו לנקוט גישה של תוכנית לימודים מקיפה, מקורה בצורך להתאים תוכנית לימודים לכל לומד, במרכז הקליטה ובמיוחד במגורי הקבע, לפי מוכנותו ולפי הישגיו האמתיים. תוכנית הלימודים אינה יכולה להיות מוגדרת לפי פרקי זמן, חודשים או שנים, אלא על פי מדרג יחידות הלימוד: תוכנית אחת יכולה להתאים לאולפן ראשוני ולאולפן המשך. לדוגמה, 'פרויקט שפה' (שלב א' של הניסוי 'עברית זה מברת') שהתקיים בתש"ע, נערך במגורי קבע, בכיתות המשך שבהן למדו מבוגרים יוצאי אתיופיה, מבוגרים מעוטי השכלה ובעלי ידע מצומצם בשפת האם שלהם, שרכשו בשלב א' של הניסוי חלק מיסודות הקריאה והכתיבה.

ועוד נמצאנו למדים מניסוי 'פרויקט שפה': תוכנית לימודים למבוגרים עולי אתיופיה חייבת להיות נתמכת בחומרי הוראה מותאמים ללומדים מבוגרים. שלב ב' של הניסוי יערך השנה באולפנים ראשוניים ויכלול תוכנית להקניית מיומנויות הדרושות להוראת שפה, בעיקר קריאה, של פרופ' פוירשטיין, ולומדה להוראת דיבור, שמיעה, קריאה וכתבת עברית של ד"ר שליפר. תכליתו העיקרית של ניסוי 2012 הוא יצירת חומרים מותאמים למבוגרים הלומדים על פי שתי יחידות הלימוד הראשונות לכל היותר.

תוכנית לימודים מקיפה בהנחלת הלשון צריכה לכלול פרקי לשון עברית ופרקי העשרה בתחומי יהדות, ארץ ישראל, ספרות, אקטואליה וכן פרקי עברית ברמה גבוהה, הבנת הנקרא, הבעה בכתב, הבעה בעל פה ודיון. דרישה זו מבוססת על כיתות המשך שונות שהפעיל האגף לחינוך מבוגרים ביישובי קבע שונים ללומדים, בעיקר נשים לומדות בעלות הנעה גבוהה ללימודים, שלאחר שנים רבות הם מבקשים ללמוד ולהתקדם ואף להשלים השכלה ברמת יסוד וברמה תיכונית. פרויקט קדמ"א ב' שהתקיים בנצרת עילית בשנת 2006 הוכיח מעל כל ספק, שצעירים עולי אתיופיה יכולים להגיע לתוצאות מעבר לכל הציפיות, וכי ההשקעה בהעמקת הידע בעברית היא חיונית להצלחה בכל תחומי הידע האחרים, לרבות השלמת השכלה ברמת 8, או 10 ואף 12 שנות לימוד (גבאי וגרדן, 2006).

ט. חידושים בהערכת הישגי הלומדים באולפן הראשוני לעולי אתיופיה

בפברואר 2006 החלו הלומדים באולפנים לעולי אתיופיה להיבחן במבחנים ארציים בדיבור ובכתב, באמצע האולפן ובסיומו, כחלק ממדיניות אגפית שראשיתה ב-2001 בכלל האולפנים למבוגרים (אביעד ופרץ, 2003). חובת המבחנים החיצוניים האיצה את השיח הפדגוגי הנוקב שהתפתח בין מדריכות, מנהלים, מורות ומורים על עבודתם המתמשכת באולפנים לעולי אתיופיה. אי שביעות רצונם של העושים במלאכה מהשיגי תלמידיהם במבחנים הארציים ומעצם הצורך להקדיש זמן ניכר להכנתם למבחנים אלה, שלדעת רבים מן המורים אינם משקפים את תוצרי הלימוד באולפן ואת הישגיהם האמתיים של הלומדים – הגבירה את הרצון לדון בנחיצותם של המבחנים במתכונתם הנוכחית, והעלתה דרישה להתאמת ההערכה להוראה וללמידה בכלל, ואף למציאת דרכי הערכה חלופיות, מתאימות יותר. משובים על המבחנים השונים, מחד גיסא, ועל תוכניות הלימוד, מאידך גיסא, לימדו שצוותי ההוראה רואים במבחנים כלי חשוב במלאכת ההוראה: הם מסייעים בהערכת התקדמות כל לומד, במדידת

הישגי הכיתה ובהשוואתם להישגי כיתות מקבילות, הם מוסיפים מתח ועניין לתהליך הלמידה ומכינים את הלומדים לעולם המערבי ולערכיו. בה-במידה הכול סבורים שיש לבחון את התאמת המבחנים לתוכנית הלימודים, למשך הלימודים, לרמת הלומדים ולהצלחת הלומדים ברכישת השפה העברית. תוכנית הלימודים, להלכה ולמעשה, מדגישה את הזדקקותם של מרבית הלומדים המבוגרים לחמשת חודשי האולפן הראשונים – בעיקר להקניית מוכנות ללמידה ולביסוס מיומנויות הדיבור והשמיעה, ועל כן מבחן האמצע ראוי שימדוד את הישגיהם במיומנויות אלה. הצלחת לומדים רבים במבחן אמצע, שעיקרו ניהול שיחה טבעית ותקשורתית, תהפוך להערכה מעצבת חיובית ותגביר את ההנעה של לומדים רבים להתמיד בלימודיהם, להתאמץ ולהשלים חמישה חודשי אולפן נוספים ולמצותם בצורה מיטבית.

כל אלה הביאו לפיתוחם של כלי אבחון והערכה חדשים ולעדכוןם של מבחנים קיימים. ואלו הם:

1. **מבחן למיפוי מוכנות ללמידת עברית באולפן** פותח במחוז חיפה והצפון באולפן קריית ים החל משנת 2006. המבחן הפרטני הוטמע במערכת האולפנים לעולי אתיופיה בעקבות הצגתו והדגמתו בפני מורי המערכת במפגש ארצי בשנת תשע"א. גרסה מפורטת יותר של מבחן זה שימשה להכנת מבחן PRE (הועבר לפני הלמידה) ומבחן POST (הועבר לאחר הלמידה) במסגרת שלב א' של הניסוי 'עברית זה מברת' בשיתוף ג'וינט ישראל והאגף לחינוך מבוגרים. התוצר של כלי אבחון זה הוא מיפוי מוכנות המועמדים ללימודי עברית בכיתת האולפן הראשוני. המבחן מורכב משני חלקים, החלק הראשון ובו חמישה מבדקים מיועד לכל המועמדים, והחלק השני הכולל שלושה מבדקים מיועד לתלמידים לא-אורייניים. המבחן מועבר על ידי שני בוחנים, לפחות אחד מהם דובר אמהרית. סיכום הנקודות של התלמיד במבחן מאפשר לקבוע את רמת המוכנות ללמידה באולפן, להבחין בין תלמידים מתקשים, בינוניים ומתקדמים ולתכנן את תוכנית הלימודים המתאימה לכל כיתה ולכל לומד.
2. **עדכון מבחן האמצע בדיבור** מבוסס על עבודת צוות ארצי באגף לחינוך מבוגרים בשנים תשס"ט – תש"ע ועל עבודת צוות מבחנים ארצי לעולי אתיופיה באביב תשע"א. הטיטה המתקדמת של המבחן נוסתה בכל האולפנים הפעילים במשך כמה חודשים. גרסה עדכנית ומחייבת הופצה לכל האולפנים בראשית שנת הלימודים תשע"ב. המבחן כולל חמישה חלקים, הבנויים בצורה מדורגת וכוללים רצף של ג' רמות, דף ציינון אישי לכל נבחן וטופס סיכום כיתתי. המבחן מועבר על ידי שני בוחנים, שאינם מורי הכיתה.
3. **הגרסה החדשה של מבחן אמצע אולפן א'** בכתב פותחה בצוות מבחנים ארצי בתשע"א, והחלו להפעילה בינואר 2012. המבחן מועבר בשתי רמות באמצעות שאלון רגיל ושאלון למתקדמים בהתאם לציונו של הנבחן במבחן אמצע בדיבור. חלקי השאלון הרגיל משקפים את תוכנית המוכנות ואת ראשית הקריאה והכתיבה. סיכום מפורט של ציוני הנבחנים ממפה את ציוני תלמידי הכיתה לצורך ביצוע הערכה מעצבת.
4. **גרסה משופרת למבחן סיום אולפן א'** בכתב מצויה עתה בהכנה, ואנו מתכננים להציגה במפגש ההשתלמות הארצי השני לשנת תשע"ב.

כמה הערות לסיום

באולפנים שונים בארץ ננקטות יוזמות חדשות ודרכי הוראה מגוונות, מהן המלוות בבדיקה ומעוגנות במערך מחקרי כל שהוא. אנו למדים מכל אחת מהן ושמחים להפיץ תוצרים איכותיים לאולפני המערכת כולה.

האגף לחינוך מבוגרים נוטל חלק משמעותי בניסוי 'עברית זה מברת'. דווקא עתה, כשאנו טורחים על עדכונה של תוכנית הלימודים לאולפנים לעולי אתיופיה, אנו מייחלים להצלחת הניסוי ולאפשרות לשפר את תוכניתנו כולה בהתקבל תוצריו הסופיים.

קיום הערכה פנים-אולפנית והנחלת החידושים הפדגוגיים המודגמים במפגשים הארציים מחייבים למידה מעמיקה ואימון שיטתי בעזרת המדריכים המחוזיים. הטמעת החידושים בעבודת כל אולפן מחייבת עבודת צוות אולפנית, מצד אחד, ותמיכה פדגוגית מתמידה של מנהל האולפן, מצד שני. פיתוח למידה מתקשבת וביסוס מרפ"ד אולפני מקצועי ורלוונטי הם צורך של כל אולפן בכל שלבי הלימוד, במרכז קליטה ובאולפנים במגורי הקבע, ויש בהם כדי לתרום לעליית המדרגה מהקליטה הלשונית אל הקליטה התעסוקתית. הרחבת הלמידה של מסיימי אולפן ראשוני מתקיימת כיום בחלקה ביישובים אחדים. הרחבת הלמידה היא צורך מובהק של מרבית עולי אתיופיה המבוגרים. למידה בכיתות שילוב תעסוקתי ובכיתות המשך אחרות והכוונת מסיימי כיתות אלה לכיתות השלמת השכלה במגורי הקבע הן צורך חיוני ואמצעי למוביליזציה אמיתית של העולים.

מקורות

- אביעד, ר' ופרץ, מ' (2003). המהפכה השקטה בהנחלת הלשון: מבחני הערכה בסיום האולפן. **למד לאיל"ש**. ירושלים: הוצאת צבעונים, עמ' 9-15.
- אדגה, א' (2000). **המסע אל החלום**.
- אייל, י' (2005). **ללמוד ללמוד, וללמוד עברית**, חוברת עבודה לאולפן א'. חיפה: משרד החינוך האגף לחינוך מבוגרים.
- אייל, י' (2007). הרהורים על המבחנים. צוות חשיבה, חיפה: משרד החינוך, האגף לחינוך מבוגרים, מחוז חיפה והצפון, 8.1.2007.
- ברנר, ר' (2006). רכישת שפה בהקשרים רב תרבותיים. חיפה: הרצאה בהשתלמות לצוותי מחוז חיפה והצפון באגף לחינוך מבוגרים.
- גרדן, נ' וגבאי, א' (2006). **מאולפן העברית להשלמת השכלה – פרויקט קדמ"א ב' נצרת עילית**. האגף לחינוך מבוגרים, מחוז חיפה והצפון.
- לואי-צגהון, א' (2005) (מרכזת ועורכת). **משפטים באמהרית ובעברית בתחומי התפקוד היום יומי**. ירושלים: משרד החינוך, האגף לחינוך מבוגרים.
- לשם, א' (2008). **עולי ברה"מ לשעבר: השתלבות והתמודדות עם המציאות הישראלית**. ירושלים: מסד קליטה, ג'וינט ישראל.
- מבחן אמצע בדיבור לעולי אתיופיה – תוכנית לימודים בדיבור לחודשי האולפן הראשונים**, מהדורת ניסוי, 2011, ירושלים: משרד החינוך מינהל כא"ב תיאום ובקרה, האגף לחינוך מבוגרים.
- נצר, ו' ופולני, ח' (עורכות) (1988). **אגדה של עלייה: יהודי אתיופיה וקליטתם הלשונית**. ירושלים: משרד החינוך והתרבות, האגף לחינוך מבוגרים.
- פלג, ח' (2001). **אנחנו לומדים עברית**, חלקים א-ב. תל-אביב: ההתאגדות לחינוך מבוגרים ומשרד החינוך, האגף לחינוך מבוגרים.
- פלג, ח' (2002). **לומדים לקרוא עברית**, חלקים א-ב. תל-אביב: ההתאגדות לחינוך מבוגרים בישראל ומשרד החינוך, האגף לחינוך מבוגרים.
- צרפתי, ד' (2010). מודל עולה מוכן. מבשרת ירושלים: הרצאה ביום עיון משותף למשרד החינוך, למשרד הקליטה ולסוכנות היהודית 27.5.2010.

- קפליוק, א' (1990). **בעיות בדקדוק מעמת עברי-אמהרי, תיגראי**. ירושלים: משרד החינוך והתרבות, האגף לחינוך מבוגרים.
- רובינשטיין, ש' (2000). **הנחלת הלשון העברית בישראל: למידת תשומות של המערכת המנחילה במבט היסטורי, לקראת הגדרת כיווני פעולה מערכתית: דוח מחקר**. ירושלים: משרד החינוך, האגף לחינוך מבוגרים.
- רובינשטיין, ש' (2008). **פרשת הדרכים בקליטתם הלשונית של עולי אתיופיה**. 60 שנות חינוך בישראל. כפר המכבייה-ירושלים: כנס מנדל לחינוך 18.12.2008.
- רובינשטיין, ש' (2010). **מהי קליטה מיטבית? מבשרת ירושלים: הרצאה ביום עיון משותף למשרד החינוך, למשרד הקליטה ולסוכנות היהודית** 27.5.2010.
- רובינשטיין, ש' ולוביץ', א' (2011). **50 משפטים והיגדים ראשונים – מהדורת ניסוי**. ירושלים: משרד החינוך מינהל כא"ב תיאום ובקרה, האגף לחינוך מבוגרים.
- שלייפר, מ' (2006). **מרגישות תרבותית למתודולוגיה אבחונית מכוונת תרבות – לצוותי האולפנים לעולי אתיופיה**. חיפה: משרד החינוך, האגף לחינוך מבוגרים, מחוז חיפה והצפון. שמר, א' (2006). אנשי מקצוע בתהליך קביעת מדיניות חברתית בקליטת העולים מאתיופיה. **הד האולפן החדש**, 90, 9-1.
- תוכנית לימודים בהנחלת הלשון ליוצאי אתיופיה (תוכנית מצומצמת)**, 1982. ירושלים: משרד החינוך והתרבות, המחלקה לחינוך מבוגרים.
- תוכנית לימודים באולפן א' לעולי אתיופיה**, 1999. ירושלים: משרד החינוך, התרבות והספורט, האגף לחינוך מבוגרים.
- תוכנית לימודים לעולי אתיופיה לאולפן ראשוני – מהדורה מעודכנת**, 2008, ירושלים: משרד החינוך מינהל כא"ב תיאום ובקרה, האגף לחינוך מבוגרים.
- תוכנית מוכנות ללמידה – מדריך למורה ומארז אמצעי למידה**, מהדורה חדשה, ינואר 2011. חיפה – ירושלים: משרד החינוך, האגף לחינוך מבוגרים מחוז חיפה והצפון.